

Okul ve Kitle İletişim Araçları (*)

Czeslaw KUPIŚIEWICZ

Çev: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ÖZBİLGİN (**)

İkinci Dünya Savaşı sonundan 1970'li yılların ortalarına kadar süren dönemde pekçok ülkede, çeşitli alanlarda görülmemiş bir büyümeye tanık olunmuştur. Sanayileşme hızlanmış, şehirleşme artmış, ulaşım olanakları gelişmiş, kitle iletişim araçları (media) büyük bir gelişme göstermiş, okullaşma oranı yükselmiş, tedavi yöntemleri gelişmiş ve kültür yaygınlaşmıştır. Bu büyüme, sorun yaratmadan gerçekleşmemiştir. Hatta sorunlardan bazıları, bizzat büyümenin kendisi tarafından yaratılmıştır. Aslında insanın doğal çevresinin bozulmasına, denetimsiz bir sanayileşme neden olmuş, doğal kaynakların yeterince kullanılmaması, enerji krizini ortaya çıkarmıştır. Uygarlık hastalığı olarak bilinen «suçluluğun artması», «uyuşturucu salgını» ve «gençlerde saldırgan davranışların yaygınlaşması» gibi olaylara, modern uygarlığın fırtınalı gelişiminin neden olduğu üzerinde herkes görüş birliğine varmıştır.

1945-1982 yılları arasında tüm dünyada, eğitimin geliştirilmesinde bazı eğilimler görülmüştür. Bu eğilimlerden biri, «elitist» bir eğitimden, «herkes için eğitim» formülüne göre eğitimi geliştirme çabalarıdır. Amaç, öğretimi daha çok kişiye, daha uzun süre ve üst sınıra kadar, daha etkin biçimde ve daha az masrafla yaymaktır. Bu stratejiye bağlı olarak okulu, diğer öğretim kurumlarıyla, öğretim merkezleriyle ve özellikle kitle iletişim araçlarıyla birleştirmeye dönük girişimlerden oluşan bir başka eğilim ortaya çıkmıştır. Bu yazıda, bu ikinci eğilimden söz edilecektir.

OKULDA REFORM YAPMANIN ZORUNLULUĞU

Yüzyıllar boyunca okul, çocuklar ve gençler için bilginin temel kaynağı, onların ilgilerinin, tutumlarının ve görüşlerinin şekillendiril-

(*) Bu yazı, UNESCO'nun yayın organı PERSPECTİVES in 49 sayısında yayınlanmıştır. (Vol: XIV. no: 1, 1984, s. 11-22).

(**) İnönü Üniversitesi Eğitim Fak.

diği bir yerdı. Bu görevi yerine getirmek için okul, özenle koruduğu ve kuşaktan kuşağa aktardığı geçmişteki metinlere başvuruyordu. Değişmeyen bir içerik, değişmeyen iletişim yöntemleriyle birlikte kullanılıyordu. Böylece, yüzyıllar boyunca her düzeyde ve her türde okulları karakterize eden ve bugün geleneksel olarak nitelendirilen programların ve yöntemlerin modeli ortaya konulmuş oldu. Günümüzde bu modelin geçerliği kalmamıştır. Zira çağımızda değişmelerin hızı inanılmaz bir biçimde artmış ve tüm hayat için gerekli bilgilerin okulda kazanıldığı zamana gelinmiştir. Çağımız bilim ve teknikte hızlı değişmelerle, toplumsal ve mesleki hareketlilikle ve daha iyi bir dünyanın kurulabilmesi için çok sayıda kişilerin aktif katılımlarıyla karakterize edilmektedir. Dünyamız, nükleer bir savaşı tehdidinden, silahlanma yarışı gibi felaketlerden ve çeşitli ülkeler arasında gelişme düzeyindeki büyük farklılıklardan henüz kurtulmamış olmasına karşın, yaşadığımız dünyayı eğitim sayesinde daha iyi yapma inancı yine de mevcuttur. Bu durum, uzun yıllardan beri gözlerin okul üzerine çevrilmesine neden olmuştur. Yine çok yaygın bir başka inanç da okulun geliştirilmesi, uygarlığın yarattığı koşullara uyum yapabilmesi ve bu uygarlığın gelişme gereksinimlerine yanıt verebilecek bir duruma getirilmesi, sadece içeriğin değil, aynı zamanda öğretim tekniklerinin de yeniden düzenlenmesi zorunluluğunu dile getirmektedir. Bilginin aktarılmasına ve tekrarlanmasına dayanan, geçmiş merkez alan, otoriter ve sözel bir öğretim yerine, bize öğrencinin bağımsızlığını ve bireysel inisiyatifini geliştiren, ilgisini uyandıran, onu öğrenmeye güdüleyen, kendi kendine düşünmeyi, problem çözmeyi ve kitle iletişim araçlarından yararlanmayı ona öğreten, geleceğe dönük bir eğitim gerekmektedir.

Ancak o zaman öğrenciler sadece «NE» yi değil, aynı zamanda «NASIL» ve «NİÇİN»i de öğrenecekler, ancak o zaman kazandıkları bilgileri ve yetkileri, usa yakın bir biçimde kullanmak için zorunlu istek ve anlayışa sahip olacaklardır.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ EĞİTİM POTANSİYELİ

Kitle iletişim araçları her şeyden önce evrensel ve son derece etkili bilgi kaynaklarıdır. Bu araçlar gençlerin dış dünya ile ilişki kurmalarına, okulda öğretilenlerle sınırlı kalmaksızın bilim ve teknikteki gelişmeleri izlemelerine, çok uzaklarda meydana gelen toplumsal, kültürel ve politik olaylardan, çağdaş sorunlardan haberi olmalarına olanak verirler. Bu nedenle kitle iletişim araçlarını okula rakip olarak

görmek şaşırtıcı değildir. Diğer taraftan bu araçlar gençler için son derece çekicidirler. Okulun aksine, kitle iletişim araçları çok çeşitli bilgileri onlara değişik biçimlerde aktarıp yorumlar. Bütün bunlar kitle iletişim araçlarını gençler için çok önemli bilgi kaynağı yapmaktadır. Gençler, zamanlarının önemli bir bölümünü, hatta okul ödevlerine ayırdıklarından daha fazlasını, bu araçlara harcamaktadırlar. Ayrıca kitle iletişim araçları izleyicilerini eğitirken eğlendirirler. Radyo ve televizyonda tiyatro, klasik ve halk müziği konserleri, resim ve heykel sergileri üzerine röportajlar, sanat ve kültür dünyasının tanınmış kişileriyle yapılan söyleşiler öğrencilerin artistik duygularını biçimlendirme ve geliştirme olanakları yaratırlar. Gençlerin okulda kazandıkları bilgileri tamamlamalarına ve pekiştirmelerine yardım ederler. Eğiterek eğlendirme ve bilgi verme bakımından çok değerli birer kaynak olan kitle iletişim araçları, öğrencilerin entelektüel ve estetik gelişiminde önemli rol oynarlar.

Ayrıca, kitle iletişim araçlarının etkiledikleri çocuk ve gençlerin sayısı, okullandırılmış çocuk ve gençlerin sayısından daha çoktur. Böylece bu araçlar, çok sayıda insanın eğitimden ve kültürden yararlanmasını engelleyen uzaklık maliyet gibi etmenlerin ortadan kaldırılmasına yardım etmektedir. Bununla beraber, kitle iletişim araçlarının eğitim ve öğretim olanaklarından, okulların tam olarak yararlandıklarını söylemek güçtür. Bu alanda yapılacak pek çok şey vardır.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAN YARARLANAN OKUL ÖĞRETİM MODELLERİ

Kitle iletişim araçlarının eğitimde yeterince kullanılmamalarının birinci nedeni, onların okulla aralarında istenen ilişkilere sahip olmamalarıdır. Bu iki kurum genel olarak birbirinden bağımsız görev yaparlar. Farklı amaçları bulunduğu için eğitim ve öğretim etkinliklerini birlikte düzenlemezler. Burada «rekabetçi» olarak nitelendirilebilecek bir model sözkonusudur. Biz buna «I. Model» diyeceğiz. Bu modelde okul, radyo-televizyon programlarından, bazı film ya da yayınlardan belirli fırsatlarda yararlanabilir. Bunlardan hiçbiri, okul programlarından kaynaklanan belirli gereksinimlere yanıt vermek amacıyla üretilmemiştir. Bu modelde bir öğretmen, televizyonda yayınlanacak bir programı öğrencilerine önerir, ardından sınıfta programı tartışır, bir dersini basında çıkan bir makaleye ayırır ya da tarihsel bir filmi öğrencilerinin görmelerini ister. Fakat okulla kitle ile-

tişim araçları arasında program yöntem ve içeriğın düzenlenmesi konusunda arzu edilen bir işbölümü yoktur.

Radyo ve televizyonun sistemli olarak eğitim programları yayınladıkları ve bunların okullar tarafından düzenli bir biçimde izlendiği «II. Model»de, okul öğretiminde kitle iletişim araçlarından yararlanma olanakları daha çoktur. Bu modelde de okul, önceden hazırlanmış programları izler, fakat «I. Model»e göre avantajlı yönü şudur: Radyo-televizyon programları, okulların programlarıyla bütünleşecek bir biçimde hazırlanırlar ve okul saatlerinde yayınlanırlar. Radyo-televizyon programlarının içeriği üzerinde okulun bazı etkileri vardır. Ancak, programların sunuluş biçimine ve kullanılan yöntemlere karışmaz. Bu modelde okul ile kitle iletişim araçları arasında sınırlı ölçüde bir işbölümü vardır.

İşbölümünün daha geniş olarak görüldüğü «III. Model»de okullar, kendi programlarına özenle uydurulmuş radyo ve televizyonun eğitim programlarından okul saatlerinde sistemli olarak yararlanırlar. Bu iki kurumun temsilcileri tarafından hazırlanan ve ortaklaşa belirlenen bir takvime göre yayınlanan radyo-televizyon programları, okul öğretiminin ayrılmaz bir parçasını oluştururlar ve ayrıca öğretilen konuların gözden geçirilmesine, öğrenme sonuçlarının ölçülüp değerlendirilmesine yardım edecek alıştırmalarla tamamlanırlar. Radyo ve televizyonun eğitim programlarından çoğu bu ilkeye dayanmaktadır. Kanada'da TEVEC, Batı Almanya'da FUNK-KOLLEG, İngiltere'de OPEN UNIVERSITY bu modele örnektir. «I. Model» ve «II. Model»deki programları izleyen grubun devamlı olmamasına ve programların düzenli izlenmemesine karşın, «III. Model»deki programlar, planlı ve sistemli bir öğretim sürecinin temel ögesini oluştururlar. Bunun nedenlerinden biri, izleyicilerin genellikle bir «uzaktan öğretim» programına kayıtlı öğrenciler olmasındandır. Kayıtlı olma öğrencilere, radyo ve televizyon programlarını izleme yanında danışma, ödev hazırlama ve kısa süreli kurslardan yararlanma olanakları verir. Öğrenciler sınavdan geçerler, yaptıkları ödevlerin sonucu hakkında açıklayıcı bilgiler elde ederler.

Sonuç olarak bu «III. Model»de okul ile kitle iletişim araçları arasındaki işbölümü içerik, öğretimin düzenlenmesi, kullanılan yöntemler ile ölçme ve değerlendirme üzerinde yapılmaktadır.

Şimdiye değin yapılan araştırmalar, kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretiminde «III. Model»in eğitsel açıdan en etkili olduğunu göstermiştir. Kitle iletişim araçlarından yararlanacak okul

öğretiminin, çok sayıda araç ve yöntemlerin farklı modellerde biraraya gelmesine olanak veren bir öğretim olacağı ileri sürülebilir. Okul ve kitle iletişim araçları arasındaki işbölümü arttıkça, iki kurum arasındaki ilişkiler rekabetten uzaklaşıp, birleşme ilişkisine dönüşecektir.

UYGULAMA ALANLARI

Kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretim modelinde, «Yaygın Uygulama» ve «Sınırlı Uygulama» olarak adlandırılan iki tür uygulama sözkonusudur:

Yaygın Uygulama, Üçüncü Dünya Ülkelerinde okuma-yazma programları, meslek eğitimi, öğretmenlere yönelik genel kültür dersleri, sağlık eğitimi gibi geniş hedefli eğitim ve öğretim etkinliklerini içerir. Bu tür eğitim projeleri üzerinde çeşitli dillerde yayınlanan dokümanlar, kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretiminin, geleneksel okul öğretiminden daha iyi sonuçlar verdiğini inandırıcı bir biçimde göstermiştir «III. Model»deki ilkelere uygun olarak kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretimi, geleneksel okul öğretiminde olduğundan daha çok sayıda öğrenciye hizmet edebilir, üstün niteliklere sahip öğretmenlerden yararlanarak daha iyi standartlara ulaşabilir.

Sınırlı Uygulama, radyo ve televizyonda yayınlanan «ders» biçimindeki öğretim etkinliklerini içerir. Bu derslerden herbiri, hedefine ulaşabilmesi için gerekli içerik, uygun yöntem ve öğretim araçları gözönünde tutularak hazırlanır. Kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretimi, derslerin hazırlanmasında ve sunulmasında, geleneksel okul öğretimine göre önemli bir avantaja sahiptir. Zira kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretiminde hedefler önceden açık ve seçik olarak saptanır, bunlara uygun içerik seçilir. Hazırlanan dersler yayınlanmadan önce değerlendirilip geliştirilir. İçeriğin seçimi, geleneksel öğretimden daha çok esneklik, tabiiyet ve duygusal çekicilik gösterir. Bu durum, öğrencilerde olumlu bir güdülenme yaratır, öğrenilecek konulara ilgisini çeker, dikkatli toplamasına, düşünme ufuklarını genişletmesine yardım eder.

Dokümanların zenginliği, sunma araçlarının çeşitliliği, bir programın defalarca yayınlanması gibi olanaklar sayesinde kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretiminde sistem yaklaşımı, kuramdan uygulamaya geçiş gibi öğretim ilkelerine, geleneksel okul öğre-

timinden daha iyi uyulabilir. Diğer taraftan dersler bir ekip çalışmasının ürünü olduğundan, hazırlanan programlar yayın öncesi çeşitli yönleriyle denemeden geçirilir. Kitle iletişim araçlarıyla işbölümü yapan bir okulun hizmetinde en iyi öğretim araçları vardır. Böyle bir okul, öğrencilerinin kazandıkları bilgileri sistemli hale getirmek, pekiştirmek, ölçmek ve değerlendirmek için daha çok zamana sahiptir. Öğrencilerin eğitim sistemi karşısındaki tepkileri daha iyi tanınır.

Yayınlanan programların asıl amacı, sadece öğrencinin bilgileri belleğine yerleştirmesine yardım etmek değil, aynı zamanda onlara problemleri saptamayı, formüle etmeyi, çözmeyi ve bağımsız düşünebilmeyi öğretmektir.

Öğretimin düzenleniş biçimiyle ilgili olarak, kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretimi, geleneksel öğretime göre daha az avantaj gösterir. Çünkü radyo ve televizyonda yayınlanan eğitim programları, doğası gereği geniş kitleler için hazırlanmaktadır. Halbuki okul bir tek öğrenciye ya da küçük bir gruba hitabeden ve öğrencilerde bazı yeteneklerin gelişmesinde önemli bir rol oynayan yönlendirilmiş çalışmalar (travaux diriges) gibi başka öğretim biçimlerinden yararlanabilir. Kitle iletişim araçlarından yararlanan okul sisteminde, kitle öğretiminin bireysel ve grup öğretimleriyle düzenlenen danışma etkinlikleri ve kısa süreli kurslar, bu görevi yerine getirmek amacıyla yöneliktir.

Öğretim araçları konusunda, kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretimi, geleneksel öğretimden daha büyük olanaklar ortaya koyar. Bu araçlardan sistemli olarak yararlanmak sadece iyi bir eğitim gerçekleştirmeye yardım etmekle kalmaz, aynı zamanda öğretmenlere, kendi öğretimlerini zenginleştirecek göze ve kulağa hitabeden yeni araçları kullanma alışkanlığı kazanmalarına olanak verir. Bu araçlar, öğretmenlerin yetiştirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Özet olarak, kitle iletişim araçları, okulda gerçekleştirilen eğitim süreciyle rasyonel bir biçimde bütünleştiği zaman, konuyu öğrenciler için daha çekici yaparak, içeriği zenginleştirerek, çeşitli yöntem ve araçları kullanarak bu süreci daha etkili duruma getirebilmektedir. Ayrıca, kitle iletişim araçlarını kullanan okul öğretimi, sadece çocukların ve gençlerin eğitimlerini karşılamakla kalmaz, aynı zamanda «sürekli eğitimin» gündemde bulunduğu çağımızda, yetişkinlerin eğitimini de üstlenmektedir.

BUGÜNKÜ SORUNLAR

Modası geçmiş programlar, etkisiz öğretim gereçleri ve yöntemleri, eğitimden beklenen sonuçlar ile elde edilen sonuçlar arasındaki farklar, öğretimde fırsat eşitliği sağlamada yetersizlikler, kısaca okulun modern dünyanın gereklerine uyumsuzluğu, bazı yazarları bir «eğitim krizi»nden bahsetmeye, bazılarını da toplumda okulların kaldırılmasını istemeğe götürmüştür. Okulun bu eleştiriler karşısında ayakta kalmayı başarmasına karşın, okulda reform yapmanın zorunluluğu, bugün kendisini daha çok hissettirmektedir.

Reform önerilerinde kitle iletişim araçları şu rolleri üstlenmektedirler: Birinci olarak kitle iletişim araçları, şimdiye değin özellikle kırsal kesimde çok sayıda insanın eğitimden yararlanmasını güçleştiren uzaklık engelini ortadan kaldırmaktadır. İkinci olarak, kitle iletişim araçları eğitim sürecinin içerik ve teknik yönlerinin (yöntem, öğretimin düzenlenmesi, araçlar) geliştirilmesine olanak vermektedir. Bu araçlardan yararlanan okul öğretiminin «III. Model»i, bu beklentilere bir ölçüde yanıt verebilmektedir. Ancak, ebeveynlerin öğrenim düzeyi, evin okula uzaklığı, aile ortamı gibi çocuğun eğitiminde etkileri olan dış etkenler, bu modelin uygulanma alanının dışında kalmaktadır. Bunların da geliştirilmesi zorunludur.

Öyle görünüyor ki geniş kapsamlı bir reform çerçevesinde, kitle iletişim araçları ile okulların eğitim etkinliklerinin bütünleşmesini engelleyen personel, organizasyon ve para gibi çeşitli güçlükler ortadan kalkabilecektir.

Kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretiminin çözüm bekleyen başka sorunları da vardır. Bunlardan birincisi aydınlatıcı yankı (rétroaction) sorunudur. Sibernetik dilinde açık bir sistem olan eğitimi, öğretme sürecine yön verecek etkili bir kontrol mekanizmasına sahip olacak kapalı bir sisteme dönüştürmek için ne yapmak gerekir? Bu mekanizmanın, öğrenciden elde edilecek sonuçların gözlenip değerlendirilmesine göre öğretim sürecinin yeniden gözden geçirilmesini sağlayacak biçimde düşünülmesi gerekecektir. Bu konuda ikinci sorun, öğretmenlerin yetiştirilmesi sorunudur. Öğretmenler modern gör-ışit araçlarından yararlanabilecek biçimde yetiştirilmelidir.

Kitle iletişim araçlarından yararlanan okul öğretiminin, bu yazının başında belirtilen çağımızın büyük sorunlarının çözümünde ne ölçüde yardımcı olacağı sorulabilir. Kurumlaşmış öğretimin temelini oluşturan bu sistem, «yaşamayı öğrenmesi» ve bilhassa «yok olmaktan kaçınmayı öğrenmesi» gereken bir çağda insan için kuşkusuz çok değerli bir destektir.